

PSIXODIAGNOSTIKA SIRLARI: METODIKALARNI TANLASH VA QO'LLASH

Seytnazarova Ma'ruza

2-sonli ayrim fanlar chuqurlashtirib o'qitiladigan fanlari
 umumiy ta'lim maktabi psixologi

Erejepova Oltin

4-sonli umumiy ta'lim maktabi psixologi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20611254>

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsning individual psixologik o'ziga xosliklarini o'rganishda qo'llaniladigan asosiy metodikalarning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tabiiy kuzatuv, suhbat, testlar, sotsiometrik o'lchash, semantik differensial, lug'at-testlar, proyektiv metodikalar va boshqa usullarning imkoniyatlari, chegaralari va o'ziga xos xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, metodikalarni to'g'ri tanlash va qo'llash bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: individual psixologik o'ziga xosliklar, metodikalar, test, sotsiometriya, proyektiv metodikalar, semantik differensial, lug'at-testlar, ishonchlilik, validlik, reprezentativlik.

Shaxsning individual psixologik o'ziga xosliklari – bu temperament, xarakter, qobiliyat, ehtiyoj, motiv, qiybat yo'nalishlari, ijtimoiy munosabat va boshqa ruhiy xususiyatlar majmuidir. Bu xususiyatlarni ilmiy asosda o'rganish, tashxislash va baholash zamonaviy psixologiyaning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Amaliy psixologik tadqiqotlarda shaxsning individual xususiyatlarini o'rganish uchun ko'plab usul va metodikalar ishlab chiqilgan. Ularning har birining o'ziga xos afzalliklari, cheklavlari, qo'llash sohalari va aniqlik darajasi mavjud. Metodikani to'g'ri tanlash tadqiqot natijalarining ishonchliligi va validligini ta'minlaydi.

Tabiiy kuzatuv – bu eng qadimiy, ammo hozirgacha o'z ahamiyatini yo'qotmagan metodikadir. Uning afzalligi shundaki, tekshirilayotgan shaxs o'zini tabiiy sharoitda, sun'iy muhitsiz ravishda namoyish etadi. Kamchiligi – natijalarni umumlashtirishning qiyinligi va kuzatuvchining subyektiv bahosi.

Suhbat (intervyu) metodikasi esa shaxsning ichki dunyosi, uning kechinmalari, motivlari haqida chuqur ma'lumot olish imkonini beradi. Biroq, bunda suhbatdoshning o'z haqida ijtimoiy ma'qul javob berishga intilishi (social desirability bias) natijalarni buzishi mumkin.

Tavsiya: Kuzatuv va suhbatni birgalikda, boshqa standartlashtirilgan usullar bilan kombinatsiyada qo'llash maqsadga muvofiq.

Testlar – bu standartlashtirilgan, me'yorlangan va ishonchliligi tekshirilgan metodikalardir. Ular javobni topishda, baholashda va natijalarni talqin qilishda yuqori darajada ob'ektivlikni ta'minlaydi. Testlarning asosiy turlari:

1. Intellect testlari (Veksler, Raven, Ayzenk)
2. Shaxslik testlari (MMPI, Kettellning 16 PF, Ayzenkning EPQ)
3. Qobiliyat testlari
4. Yotuvchilik (kreativlik) testlari (Torrans, Gilford)

Sotsiometriya (Ya.L.Moreno) – bu guruh ichidagi shaxslararo munosabatlarni, simpatiya-antipatiyalarni, guruhli ierarxiyani o'lchashga imkon beradigan metodika. Sotsiometrik status, guruhli uyg'unlik, emotsional yetakchilik kabi ko'rsatkichlarni aniqlashda juda samarali.

Semantik differensial (Ch.Osgud tomonidan ishlab chiqilgan) – bu shaxsning turli tushunchalarga (o'zi, boshqalar, oila, kelajak, davlat va h.k.) nisbatan mazmuniy munosabatini

aniqlash imkonini beradi. Ushbu metodikada tekshirilayotgan ob'ekt bipolyar shkalalar (masalan: «yaxshi – yomon», «yumshoq – qattiq», «faol – harakatsiz») orqali baholanadi.

Lug'at-testlar shaxsning so'z zahirasi, so'zlarni tushunish va ulardan foydalanish qobiliyatini o'rganishga qaratilgan. Ba'zi lug'at-testlar semantik assotsiatsiyalarni ochib beradi – masalan, «yer – osmon», «kunduz – tun» kabi juftliklarga reaksiyani tahlil qilish orqali shaxsning assotsiativ tafakkuri haqida xulosa chiqariladi.

Proyektiv metodikalar ongsiz bosqichdagi individual o'ziga xosliklarni, ichki nizolarni, himoya mexanizmlarini va haqiqiy motivlarni ochib berishga yordam beradi. Ularda shaxsga nozik, loyihaviy (proyektiv) vazifa topshiriladi: noaniq rasmning mazmunini topish, tugallanmagan gaplarni tugallash, odam rasmini chizish, mushkul vaziyatni hikoya qilish va h.k.

Proyektiv metodikalarning asosiy kamchiligi – natijalarni talqin qilishda subyektivlikning yuqoriligi va me'yorlashtirishning qiyinligi.

Yosh xususiyatlarini hisobga oling: bolalar uchun proyektiv metodikalar (rasmlar, labirintlar) samaraliroq; kattalar uchun blankli testlar va sotsiometriya yaxshi natija beradi.

Tadqiqot etikasiga rioya qiling: barcha metodikalar ishtirokchilarning roziligi asosida, maxfiylik kafolati bilan o'tkazilishi kerak.

Integrativ yondashuv qo'llang: birgina metodikaga tayanmang – kamida 2-3 xil metodikani (masalan, kuzatuv + test + suhbat) birgalikda qo'llash natijalarning ishonchligini oshiradi.

Normativ ma'lumotlar bilan taqqoslang: natijalarni interpretatsiya qilishda mavjud normalar (o'rtacha ko'rsatkichlar, standart og'ishlar) bilan solishtiring.

Shaxsning individual psixologik o'ziga xosliklarini o'rganuvchi metodikalar sohasi juda keng va serqirra. Har bir metodikaning o'ziga xos afzalliklari va cheklovlari mavjud. Tabiiy kuzatuv va suhbat chuqur, boy material beradi, ammo standartlashtirilmagan. Testlar yuqori darajada ishonchlikka ega, lekin shaxsning qizg'in dinamikasini to'liq qamray olmaydi. Proyektiv metodikalar ongsiz jarayonlarni ochib beradi, biroq interpretatsiyada subyektivlik mavjud. Apparaturali usullar ob'ektiv, ammo qimmat va murakkab.

Eng samarali yondashuv – bu metodikalar majmuasidan foydalanish, ularning natijalarini o'zaro uyg'unlashtirish va tadqiqot maqsadidan kelib chiqib eng mos usullarni tanlashdir. Faqat shunda tadqiqot haqiqatan ishonchli, valid va shaxsning individual psixologik olami to'liq ochib berilgan bo'ladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Nishanova Z.T, Alibayeva Sh.T., Sherimbetova Z.SH. Psixologik xizmat Elektron darslik. –T.: 2012 y.
2. G'oziev E. Psixologiya. Toshkent, "O'qituvchi", 2004